

Magtens repræsentation af danskhed

Konstitueringen af nationalidentitet i Dronning Margrethes nytårstaler

For mange danskere vil det nok forekomme ukontroversielt at hævde, at dansk nationalidentitet er snævert knyttet til det danske kongehus. Blandt de faktorer, der i samtiden kan siges at definere, hvad det vil sige at være dansk, fx det danske sprog, grundloven, dansk kultur, natur, geografi, historie og danske institutioner, vil flertallet utvivlsomt mene, at H.M. Dronning Margrethe 2 udgør selve indbegrebet af danskhed. Dronningen fungerer dermed ikke bare som det danske kongeriges repræsentant udadtil, for indadtil retter en stor del af befolkningen en følelse af nationalt tilhørsforhold mod dronningen som udtryk og samlingspunkt for en særegen dansk identitet. Et vidnesbyrd herom er den årlige markering af dronningens fødselsdag, som i lighed med andre kongelige begivenheder har stor betydning for mange danskere og er med til at give dronningen en central placering i den offentlige bevidsthed. Desuden fremmer sådanne begivenheder givetvis en almen nationalitetsfølelse. Imidlertid er den af regentens officielle handlinger, der nyder størst opmærksomhed, den tilbagevendende direkte tv-transmitterede nytårstale på årets sidste dag kl. 18.00, hvor netop repræsentationen af nationalidentitet udgør et særligt anliggende for dronningen.

Nytårstalerne kan aflæses som dronningens iscenesættelse af sin opfattelse af dansk nationalidentitet og lader sig i forlængelse heraf udlægge som magtens repræsentation af danskhed for danskere. Ved denne lejlighed gør hun brug af forskellige retoriske virkemidler med henblik på at fremstille sin repræsentation af det særegent danske, ikke kun for at opnå en så høj grad af *overbevisning* som muligt hos den del af kongerigets befolkning, der på forhånd er modtagelig for den fremstillede forståelse af dansk nationalidentitet. Dronningen anvender også retorik med henblik på at frembringe en bestemt *forestilling* om nationalidentitet, hvormed hun søger at konstituere sit publikum som dansk. Denne retoriske konstituering af publikums nationalidentitet anvender klassiske virkemidler, som gør sig gældende i selve repræsentationens struktur og kalder på en nøjere analyse. I det følgende vil jeg forsøge at vise, hvordan dronningen som repræsenterende instans selv adskiller sig

radikalt fra det fremstillede billede af danskhed, hvormed publikum samtidig søges konstitueret. Man kan hævde, at denne repræsentation i sig selv oparbejder et andet billede af, hvad det vil sige at være dansk, end den enkelte borgers kontingente erfaring synes at tilsige.

Indledningsvis kan det dog være værd at notere sig den tilsyneladende umiddelbarhed, eller ukritiske holdning, hvormed den danske befolkning favner dronningens nytårstale. Når man påtænker, at talerne, ud over deres øjensynligt simple og konventionelle ritualitet, er forbundet med en særlig magtbeføjelse, en unik stil og et på mange måder usædvanligt ideologisk og sprogligt udtryk, kan det overraske, i hvor ringe grad de er blevet gjort til genstand for historiske, politologiske, kulturelle, litterære og retoriske analyser. Angiveligt skulle omkring femoghalvfjerds procent af alle danskere hvert år overvære nytårstalen (cf. Dehn-Nielsen, 10), hvilket gør den til en af de mest manifesterede institutioner i landet. Alligevel afstedkommer den kun forholdsvis overfladiske betragtninger i dagblade og andre nyhedsmedier. Blandt de få værker, der helt har helliget sig en udlægning af denne institutions betydning, er der næsten ingen, der søger at trænge dybere ned i en forståelse af dens betydning for danske borgere, dens billede af danskhed, dens virkningshistorie, politiske og juridiske status, litterære struktur eller den komplekse retoriske situation, som jeg her vil belyse.

Bortset fra et indledende forord om talernes baggrund gengiver Henning Dehn-Nielsen i sin *Dronning Margrethes Nytårstaler. Kommenteret og sat i historisk relief* fra 2002 samtlige taler kronologisk fra 1972 til 2001. Den enkelte tales tematikker bringes gennem korte og overskuelige kommentarer i sammenhæng med de af årets begivenheder, der ligger til grund for dem. Nogenlunde samme format gør sig gældende i Kristian Jessen og Jeppe Facius' *Gud Bevare Danmark* fra 2015, der gengiver og kort kommenterer talerne fra 1972 til 2014, for hvert tiår suppleret med en såkaldt "Analyse" af "Retoriker Frederik Lindhardt", der dog mest har karakter af små, impressionistiske iagttagelser, personlige værdidomme og spekulationer i intentionalitet. Blandt de forskellige artikler i dagblade, antologier og tidsskrifter bevæger kun ganske få sig bag om talernes umiddelbare tematik for at gennemføre en mere indtrængende analyse. En af de få er Johan Fjord Jensens kulturhistoriske essay, "Dronningens nytårstaler. Konsensus i ritualer og politik" fra 1989, der bidrager med flere vigtige iagttagelser med betydning for denne sammenhæng.

Fjord Jensen bemærker, at dronningens nytårstaler fungerer i sammenhæng med "et helt ritualsystem", og dette system er "på én gang gennemtrængende ved den virkning, det udøver på samfundets offentlige bevidsthedsliv, *komplekst* ved den symbolske mangetydighed i de ceremonier, der gennemspilles, og *systematisk*" (Jensen, 127). I forlængelse heraf vil jeg argumentere for, at nytårstalen, forstået som en symbolsk handling inden for rammerne af en kompleks systematik, opnår sin "gennemtrængende" virkning fra en særdeles effektiv form for retorik, som dronningen er i stand til at bringe i anvendelse, mindre i kraft af en traditionel retorisk veltalenhed og mere i kraft af en velstruktureret udnyttelse af de retoriske vilkår, der gør sig gældende for talen. Når talerne er i stand til at udøve så stor en indflydelse på "samfundets offentlige bevidsthedsliv", kan det netop undre, at den kritiske bevidsthed om talernes funktion og betydning forekommer så forholdsvis

afdæmpet, men Fjord Jensen viser, hvordan “ritualerne i den monarkiske udfoldelse og monarkiet selv” kan betragtes “som et højeste udtryk for eksistensen af en konsensuel demokratisk kultur” (128). Jeg vil prøve at vise, hvordan den kulturelle konsensus, der synes at udtrykke en historisk og ideologisk kohærens, et homogent billede af Danmark og dansk kultur, i nytårstalen fremstilles gennem en konstitutiv retorik, der beror på en fremstilling af en andethed, et andet Danmark end det faktiske.

De retoriske vilkår

Selve den retoriske situation for dronningens nytårstale er karakteriseret ved en stor kompleksitet i de vilkår eller “tvingende omstændigheder”, der er med til at determinere den.¹ En umiddelbar forståelse af talen kunne tage udgangspunkt i dens panegyriske karakter, dvs. inden for genrens forståelseshorisont blot hæfte sig ved nytårsaften som en ceremoniel folkefest, der giver anledning til at skue tilbage på det forgangne år og i fællesskab bekræfte en række værdier og dyder som eksemplariske udtryk for danskhed.² Det ville være en gestus, hvormed talerne fastholdes inden for en forståelse af epideiktik som en ubekymret fejring af den aktuelle begivenheds begrænsede nu og her. Dette synes også først at være Fjord Jensens indgang til talerne, når han udlægger dem som “en af vort statsamfunds centrale rituelle begivenheder, en national overgangsrite ved årsskiftet”:

“ På nationens vegne tager monarken [...] afsked med den gamle tilstand ved overvejelser over begivenheder og problemer, der har optaget nationen i det forgangne år. Igennem talen byder monarken også velkommen til den nye tilstand i det år, der kommer. Men først og fremmest bliver talen selv et udtryk for forvandlingens moment. Midt i overskridelsen fra det gamle til det nye opstår også for statsoverhovedet en tilstand af frihed, der giver hende ret til denne ene gang om året at udtale sig om forhold i nationen, hun som konstitutionel monark ellers ville være afskåret fra at forholde sig til. (129)

Men Fjord Jensen viser også, hvordan det publikum og den offentlighed, der underordner sig en sådan rituel opfattelse (det, jeg under henvisning til Jacques Derrida senere vil kalde et *repræsentationsspil*) er hensat i en politisk passivitet. Ved at underkaste sig en forståelse af talen som ren ceremoni vælger publikum ubekymret at sidde de politiske og konstitutionelle implikationer forbundet med en hvilken som helst offentlig udtalelse fra dronningens side overhørig.

Blandt kongelige begivenheder i løbet af året er et særligt træk ved denne situation, at det er den eneste lejlighed, hvor dronningen er i stand til at henvende sig direkte til hele kongeriget. En af de vigtigste funktioner af nytårstalen er da utvivlsomt også, at hun herved kan skabe en mulighed for, at alle danskere kan opleve et tilhørsforhold til og identificere sig med dansk nationalitet. Men forståelsen af nytårstalens evne til at frembringe en national fællesskabsfølelse er her endnu fastholdt inden for rammerne af en rituel ceremoni, der ikke fuldt ud medtænker dens vidtrækkende betydning for politiske, etiske og retoriske spørgsmål vedrørende demokrati, magt, nationalitet, stat, religion, historie, kultur og fælles værdier. Dette er

en række af de væsentligste *topoi*, som dronningen typisk italesætter i nytårstalen, og hver enkel *topos* fremstilles ud fra et dobbelt perspektiv, hvor dronningen på den ene side fungerer som repræsentant for det særegent danske demokrati, den danske magtfordeling, den danske stat, den danske evangelisk-lutherske kirke osv. og på den anden side fungerer som det repræsenteredes andethed, dvs. den undtagelse der i realiteten konstituerer repræsentationen.³ Dette forhold bliver klarere, når vi forstår de retoriske vilkår og konstitueringen af befolkningens nationalidentitet lidt bedre.

Dronningens officielle henvendelser til den danske befolkning finder i princippet altid sted som et symbolsk udtryk for magten, dvs. som det konstitutionelle monarkis formelle statsoverhoved. Det konstitutionelle monarki er konstrueret således, at regenten har den udøvende magt, og med sin underskrift, når den er ledsaget af en eller flere ministres underskrift, gyldiggør regenten de forslag til love, som folketetinget har vedtaget. I den forbindelse kommer en grundlæggende religiøsitet til udtryk: "VI MARGRETHE DEN ANDEN, af Guds Nåde Danmarks Dronning, gør vitterligt: Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov ...". Denne religiøsitet, som i en vis forstand overvåger dronningens officielle udsagn, gør sig også gældende i nytårstalerne, der alle slutter med bønne: "Gud bevare Danmark!" Det religiøse grundlag for dronningens tale i offentligheden kommer endvidere til udtryk gennem det valgsprog, hun har for sin gerning som monark: "Guds hjælp, Folkets kærlighed, Danmarks styrke". Her kan det være vigtigt at erindre sig, at der i Danmark ikke er nogen adskillelse mellem kirke og stat; grundloven gør gældende, at "den evangelisk-lutherske kirke er den danske folkekirke og understøttes som sådan af staten" (kap. 1, § 4). Dronningens udøvelse af sine magtbeføjelser og hendes retoriske udtryk for dansk nationalidentitet er således formelt knyttet til en religiøs institution. Eller sagt på en anden måde: Nytårstalens bestemmelser af, hvad det vil sige at være dansk, hviler ikke alene på dronningens definition af nationens særegenhed, men også på det metafysiske fundament, der udgør det ideologiske grundlag for den danske nationalstat. For så vidt en stor del af befolkningen *ikke* er del af det officielle danske kirkesamfund, men måske tværtimod enten er af en helt anden religiøs observans eller slet ikke forankrer sine holdninger og følelser i en religion, markerer dronningen i sin tale derfor også uvilkårligt en grundlæggende anderledes forståelse af, hvad det vil sige at være dansk end det, der vil være tilfældet for disse danskere.

I disse betingelser for dronningens tale kan vi iagttage to afgørende retoriske vilkår: Dronningens behov for at udvise en passende ydmyghed over for den guddommelige instans, "Guds nåde", der angiveligt tilskikker hende den nødvendige "hjælp" til at udøve sin gerning, samt hendes behov for hos sit publikum gennem dets tilsagn om "kærlighed" at få bekræftet den magt, som hun udøver i og med sin tale og øvrige sprogligt-symboliske handlinger. Uanset hvor rituelt talen underordnes disse vilkår, så har de en reel virkning på talens udformning og dermed på den eventuelle konstituering af publikum som særegent dansk, der måtte finde sted i og med talen. Det er altså selve sin magt som regent, dronningen søger bekræftet gennem nytårstalen. Denne magt er, som det fremgår af grundloven, begrænset, idet "regeringsformen er indskrænket-monarkisk" (kap. 1, § 2), hvilket bl.a. bety-

der, at dronningen ikke kan give udtryk for politiske holdninger. Dog kan nytårstalen tolkes som udtryk for en konservativ holdning til de institutionelle funktioner i samfundet, der sikrer den udøvende magt hos monarken. Talen er i den henseende enestående blandt offentlige taler i Danmark, idet det er den eneste erklæring fra det danske kongeriges udøvende magt henvendt til alle danskere. Inden for rammerne af denne retoriske konstruktion hersker der imidlertid den ambivalens, at det strengt formelt er umuligt at afgøre, *hvem* der faktisk taler, når dronningen holder sin nytårstale.

Hvem taler?

I modsætning til kongerne før hende taler dronningen med en tilsyneladende personlig stemme. Det tillader hende at fremhæve en række dyder og værdier, som hun fremstiller som passende for danskere. Hun anskuer på den måde de af årets begivenheder, hun kommenterer, ud fra forestillinger om redelighed, et demokratisk sindelag, ansvarlighed, åbenhed, tolerance, loyalitet, omsorg, ydmyghed, gensidig velvilje mellem mennesker og mellem befolkningen og dronningen selv. Anvendelsen af en personlighed i udtrykket med henvisninger til sine og den kongelige families egne erfaringer og vigtigste oplevelser i løbet af året placerer hende selv som en slags garant for disse kvaliteter. Hun synes at efterlade tilhøreren med et tilforladeligt, ligefremt indtryk af, at hun taler på *egne* vegne, som et udtryk for en selvstændig og fri vilje. Men anvendelsen af en personlig stemme vil i en retorisk situation, uanset hvor autentisk den måtte opleves for såvel publikum som taleren selv, nødvendigvis udgøre en konstruktion af en bestemt karakter.⁴ Dronningen udnytter denne fremstilling af sin karakter på en overbevisende måde med den følgerkning, at det bliver nemmere for et lydøret og gunstigt indstillet publikum at identificere sig med dansk nationalidentitet, sådan som dronningen legemliggør og repræsenterer den med sin tale og sit nærvær.

Frem for at tale fra en piedestal søger hun med sin tale at komme nutidens danskere i møde på deres eget værdimæssige ståsted og appellerer herved til det, Kenneth Burke kalder "konsubstantialitet", dvs. samhørighed eller en fællesskabsfølelse, hvor individerne deler substans i form af den type fælles erfaringer, begreber og forestillinger, der kan få en gruppe mennesker til at tænke og handle sammen.⁵ Hun reducerer derved de forskelle, der måtte herske mellem regioner af kongeriget, klasser, ideologier og samfundsmæssige positioner hos befolkningen. Ved på denne måde indirekte at appellere til, at publikum identificerer sig med dansk nationalitet, gør hun det muligt at udligne den almindelige oplevelse af forskelle og adskillelse i hverdagen.

Når som helst dronningen taler i offentligheden, kan hun imidlertid ikke uindskrænket udtrykke *sig selv*; tværtimod, i forlængelse af grundlovens § 2 er hendes tale begrænset. Alle de principper, der definerer Danmark som et konstitutionelt monarki, er sat op med henblik på at begrænse kongemagten, og vi må derfor forstå dronningens offentlige tale som en "begrænset-monarkistisk" tale. Dronningen kan ikke udsige sine magtbeføjelser som udtryk for en egen fri vilje, og i realiteten er denne magt derfor ikke suveræn. Hendes offentlige tale er begrænset på en måde,

hvor den er frataget enhver reel handlekraft. I offentligheden kan hun da heller ikke fungere som et autonomt, frit individ, og hendes offentlige aktiviteter bliver hermed også begrænset til hendes tale som udtryk for symbolske handlinger. Hun kan end ikke give sit publikum nogen reel handlekraft, i det mindste ikke ud over hvad hver enkelt kan slutte ud fra hendes udtalelser om dyder og værdier. Befolkningen er lige så lidt hendes undersætter, som hun aktivt kan styre deres handlinger eller holdninger i nogen bestemt retning, hvilket udgør et særegent retorisk vilkår i den situation, hvor dronningen henvender sig til den samlede danske befolkning med henblik på at fremstille en så overbevisende forestilling om dansk nationalidentitet som muligt.

En konsekvens af disse formelle indskrænkninger af dronningens tale er, at magtens udtryk bliver begrænset inden for talens retoriske virkningsfelt som symbolske udsagn. Men selv om det trods alt ligger inden for nytårstalens magt at give nationen et symbolsk udtryk, og selv om det berørte publikum som vidne til nytårstalen uvilkårligt bekræfter magtens legitimitet til at italesætte dette symbolske udtryk, så er talens retoriske vilkår yderlig kompliceret af en mere grundlæggende udsigelsesproblematik. I forlængelse af den formelle konstruktion af dronningens tale hersker der nemlig også den ambivalens, at det ikke fuldt ud kan afgøres, hvem der udtaler sig, når hun holder sin nytårstale. Indskrænkningen af hendes offentlige tale viser sig ved, at et udkast til nytårstalen først sendes fra statsministeriet. Dronningen kan frit ændre på udkastet, men efter at hun har færdigskrevet talen i samråd med sin kabinetssekretær, får statsministeriet den tilbage til gennemsyn. Der eksisterer imidlertid ingen offentlig viden om, hvorvidt statsministeriet på noget tidspunkt har øvet censur eller rettet i det færdige manuskript, hvorfor der gør sig en principiel usikkerhed gældende om, hvem der faktisk udtaler sig: Dronningen, regeringen eller, i ringere grad, kabinetssekretæren? Så det synes rimeligt at fastslå, at dronningen snarere taler som en funktion af grundloven og som instrument for sine magtbeføjelser end som udtryk for en egen vilje og dermed personlige værdier.

Idet denne magt altså er indskrænket på en sådan måde, at den er begrænset til blot at udsige sig selv, udtrykker dronningen først og fremmest sin rent konstitutionelle magt gennem nytårstalen. Talen kan hverken bekræfte sig selv eller finde bekræftelse hos sit publikum som en magt, der er i stand til at udøve en direkte indflydelse, en påvirkning, eller have en reel virkningskraft på sine tilhørere. Dronningen kan med andre ord ikke befale eller beordre, hun kan ikke gennem dekret eller på anden vis gribe aktivt ind i befolkningens liv. Retorisk set synes hun dermed i en ugunstig situation med hensyn til at overtale eller overbevise, hun kan dårligt nok opfordre, anspore, formane, foreslå eller på anden måde istandsætte en forbindelse mellem ord og handlinger. Hun kan kun erklære, og dronningens tale er derfor også begrænset til rene erklæringer, eller performative udsagn, der henter deres egentlige legitimitet og autoritet uden for hende selv, ikke i grundloven, ikke i folket, men derimod i den evangelisk-lutherske gud.

Talen kan ikke være legitimeret af grundloven uden at blive mødt af det paradoks, at det er kongemagten selv, der med Frederik VII's signatur den 5. juni 1849 (og Frederik IX's signatur den 5. juni 1953) har underskrevet den, og den kan ikke være autoriseret af den danske befolkning, da det er dronningen alene, der ifølge

grundlovens § 3 har den udøvende magt: Hendes tale finder altså sin mulighedsbetingelse i forestillingen om en gud.⁶

Konstitueringen af publikum som dansk

Netop fordi dronningens tale fungerer inden for rammerne af disse begrænsninger som en ren udsigelse, uden nogen veldefineret oprindelse, og dog fremstillet som et personligt anliggende, får dronningens tale et symbolsk råderum. Talens rent symbolske handling lader diskursen udfolde sig på sine egne betingelser, hvilket i højere grad sætter den i stand til at bemægtige sig publikums forestillingsevne, end hvis den havde været underordnet den ordinære tales pragmatiske krav om at bringe ord og handlinger i overensstemmelse med hinanden.

Dette symbolske råderum udnytter dronningen med henblik på at begunstige en konstituering af befolkningen som dansk. Netop fordi hun er ude af stand til gennem sin tale at gøre nogen form for direkte handling eller præcis holdning gældende over for sit publikum, og fordi hun er berøvet enhver politisk magt ud over sine instrumentelle beføjelser, har hun udelukkende retoriske midler for hånden til at udøve sin magt. Uanset at denne magt hermed er reduceret til en ren udsigelse, og uanset hvor begrænset den måtte være i forhold til at gøre en personlig vilje gældende eller at udfolde sig inden for et politisk råderum, så er det ikke desto mindre i dronningens magt gennem et symbolsk sprog at definere dansk nationalidentitet for den danske befolkning.

Hertil anvender dronningen forskellige retoriske virkemidler, der fungerer med henblik på at definere en fælles identitet for det, hun beskriver som særegent for dansk nationalitet. Blandt de mange tilbagevendende *topoi*, som dronningen anvender med henblik på i og med diskursen at fremstille en særegen danskhed, er henvisningen til forskellige geografiske dele af kongeriget. Denne *topos* er vigtig med hensyn til at frembringe et systematisk grundlag for nationalidentiteten, og dronningen er derfor omhyggelig med at omtale forskellige geografiske lokaliteter i kongeriget, herunder de steder hun har besøgt i løbet af året, men ikke mindst rigets yderegne. Hun sender altid særlige nytårshilsner til befolkningen på Færøerne og i Grønland. Ligeledes påtænker hun altid det danske mindretal i Sydslesvig, danskere udstationeret i udlandet af diplomatiske, militære eller andre årsager samt nødhjælpsarbejdere, søfolk og andre der tjener nationale interesser i udlandet. På det diskursive niveau udgør geografien den symbolske ramme for det nationale fællesskab, og selv om store dele af publikum ikke oplever en direkte omtale af deres eget lokale tilhørsforhold, er selve benævnelsen af danske geografiske lokaliteter i stand til at frembringe en genkendelse og en fortrolighed hos alle danskere, hvilket lægger grunden for en fællesskabsfølelse.

Denne retoriske gestus svarer til Christian Richardts' i hans store digt "Vort Land" fra 1889, oprindeligt bestående af 72 strofer, men som hos de generationer af danskere, der har haft sang i skolen, formentlig er bedre kendt som "Venner, ser på Danmarks Kort" til melodi af N.K. Madsen-Stensgaard, hvor kun stroferne 1, 3, 4 og 71 anvendes. Chr. Richardt gennemgår nøje forskellige dele af det danske landskab og opregner historiske minder knyttet hertil og får på den måde skabt en rejse gen-

nem hele landet, egentlig ud fra en politisk vision om genforening af Danmark efter tabet af Sønderjylland. Indledningsstrofen lyder: “Venner, seer paa Danmarks Kort; / seer, saa I det aldrig glemmer, / til hver Plet har faaet Stemmer, / thi det Fædreland er vort! / Maalt med Verden er det lille – / derfor ingen Plet at spille! / Maalt med Hjertet er det stort – / dér er Danmarks Saga gjort!” En sådan italesættelse af landets geografi, indtil hver lokalitet “har fået stemmer”, har ikke kun en mne-moteknisk funktion. Den giver også geografien en symbolsk betydning som udtryk for Danmark som en statslig enhed og danskhed som en national enhed, og det er denne symboliserende funktion, dronningen udnytter. Samtidig fungerer omtalen af landets geografi som en symbolsk repræsentation af kongemagtens nærvær. I ældre tid var netop kongens fysiske nærvær et vigtigt instrument til at holde riget samlet og bekræfte den kongemagt, der konkret blev synliggjort ved, at kongen rejste rundt i riget. Det er den samme rejse, dronningen foretager i nytårstalen, udfoldet gennem talens symbolske handling.

På tilsvarende vis anvender dronningen historiske referencer, ofte til den tyske besættelse under anden verdenskrig. I nytårstalen fra 2013 omtaler hun således den jødiske befolknings flugt til Sverige som et muligt perspektiv i forhold til nutidens flygtningepolitik. Typisk anvender hun besættelsen til at skabe et billede af indre samhørighed som et værn mod ydre trusler mod nationens enhed. Sådanne billeder indføjtes i flere nytårstaler i en narrativ sammenhæng, hvori dronningen selv indgår, og hun bruger gerne koblingen mellem national og personlig historie til at fremstille forskellige værdier og dyder, fx omsorgen for andre, som idealer for nationen. Til samme formål anvender dronningen ofte citater fra sange eller salmer, litterære værker, populære udsagn og mundheld, der vækker genklang hos en stor del af befolkningen.

Dronningen har på den måde udviklet en omfattende symbolik i nytårstalerne baseret på en uudtalt kontrakt mellem regent og befolkning, hvor nytårstalerne indstifter en konvention, der tildeler begivenheder og omstændigheder fra de forgangne år en symbolsk status. Gennem identifikationen med de forskellige eksempler på historiske, politiske og kulturelle begivenheder, hentet ud af en dansk virkelighed, vil det sympatisk indstillede publikum ikke kun bekræfte disse som særegent danske, men også anerkende taleren som Danmarks suveræne overhoved og som inkarnationen af dansk nationalidentitet.

Dansk nationalitet fremstilles i dronningens nytårstaler ikke kun med udgangspunkt i indre værdier, men også gerne ved at bringe Danmark i forhold til de vigtigste af årets internationale begivenheder, hvorved danskerne tilbydes en mulighed for at forstå sig selv i en større sammenhæng. Således udgør krige, naturkatastrofer, flygtninge og hungersnød typiske elementer i den positionering af Danmark, hvormed dronningen sætter samfundet i perspektiv for danskerne, her ikke under henvisning til særlige danske værdier, men derimod til mere klassiske dyder som fx gæstfrihed, mod eller storsind. Hun kan på den baggrund forekomme mildt irettesættende, når tendenser i samfundet synes at stride imod en dydig adfærd. Mest kendt er nok dronningens omtale i 1984 af danskernes ugæstfrihed over for “gæstearbejderne og deres familier”: “Så kommer vi med vores ‘danske humor’ og små, dumsmarte bemærkninger. Så møder vi dem med kølighed, og så er der ikke langt til chikane og grovere metoder – det kan vi ikke være bekendt”. I nytårstalen fra 2013 udlægger dronningen

danskhed for danskerne på tilsvarende måde: “nok er Danmark et lille land, men vi skal passe på, at vi ikke bliver et småligt land”, og hun konstaterer, at “det kræver mod at gå ind i en debat – men også at vise storsind”.

Muligheden for publikums identifikation med nationaliteten fremmes i sagens natur af, at dronningen taler dansk. Dronningens sprogbrug er imidlertid på flere måder karakteristisk, bl.a. fordi den på grund af sine formelle begrænsninger er tilpas abstrakt i sine udtryk til, at publikum selv kan tilføje hendes fortællinger og rådgivning den rette symbolske ladning. Men selve anvendelsen af det dansk sprog skaber hos den danske befolkning uvilkårligt en identitetsfølelse, ikke kun for den tilhører, der genkender sproget som sit modersmål, men for enhver, der af den ene eller anden grund måtte føle sig berørt af det sproglige udtryk. Derfor er en række prægnante småord i dronningens sprogbrug særligt vigtige. I nytårstalen fra 2014 er fx arkaiske udtryk som “lurepasse” eller “kere sig om” vigtige i kraft af deres forholdsvis dybe historiske forankring i det danske sprog. Det samme gør sig gældende med hensyn til idiomatiske og metaforiske udtryk som “de ord, der vælter hele læsset”, “al begyndelse er svær”, “vor velstand må ikke blive en sovepude”, “et dybt sår kunne heles”, ligeledes fra 2014, og alle udtryk der kommer et dansk publikum i møde ved at bekræfte dets sproglige forventninger og modtagelighed.

Imidlertid adskiller dronningens sprog sig tydeligvis fra det gængse sprog, og der findes næppe den dansker, der almindeligvis taler ligesom dronningen. Vi har at gøre med en forholdsvis markant og idiosynkratisk sprogbrug, hvor såvel diktion som vokalular fremstår i et sprogligt ornat med royal signalværdi. Også i den henseende adskiller den repræsenterende instans i sin fremstilling af danskhed sig paradoksalt, og her ganske manifest, fra det repræsenterede danske folk på en måde, hvor repræsentationen ikke formår at opretholde illusionen om lighed mellem repræsenterende og repræsenterede instanser. I sig selv repræsenterer dronningen således en *andethed* i forhold til det billede af danskhed, herunder det danske sprog, som hun søger at fremstille. Dette forhold forekommer paradoksalt, netop fordi hun anvender denne *andethed*, sit særegne sprog, hvormed hun i realiteten adskiller sig fra det gængse, til at fremstille den identitet, den nationale enhed, som hun søger at gøre gængs for sit publikum, således at en identifikation og dermed en konstituering kan finde sted. Selve bestræbelsen på at skabe kohærens i og konsensus om billedet af, hvad det vil sige at være dansk, synes dermed henvist til selv at udgøre en *andethed*, der klart adskiller sig fra den fremstillede nationalidentitet.

Den konstituering af befolkningen som dansk, der finder sted i dronningens nytårstale gennem retoriske virkemidler, anvender i realiteten et klassisk konstitutivt greb, der oprindeligt er blevet beskrevet af Maurice Charland med det formål at analysere, hvordan den canadiske politiske organisation fra 1967, *Mouvement Souveraineté-Association*, forsøgte at argumentere for Quebecs løsrivelse og for oprettelsen af en suveræn stat under henvisning til en særegen quebecsk befolkningsgruppe, et såkaldt “peuple québécois”. Charland viser, hvordan den agiterende retorik for løsrivelse henviser til et quebecsk folk, *som om* det eksisterede på forhånd uafhængigt af retorik, selv om det i realiteten netop er selve retorikken, der konstituerer et sådant folk for at kunne henvise til det som noget forudgående, som en allerede eksisterende eller given identitet (cf. Charland 1987, 134-37).⁷

Den retoriske konstruktion af et "folk" er imidlertid ikke begrænset til denne ene politiske situation; den finder for så vidt sted, hver gang retorik i og med sin diskurs forsøger at oparbejde en forestilling hos sit publikum om en ideologisk, national, sproglig eller kulturel identitet som et folk. De faktiske tilhørere, der måtte reagere positivt på den plads, diskursen skaber til det, eller som måtte føle sig truffet og imødekommet af det diskursivt fremstillede billede af sig selv som publikum, bliver altså konstitueret i overensstemmelse med den fremstillede ideologi eller, som her, i overensstemmelse med en nationalidentitet. Det er en sådan konstituering af den danske befolkning som et *dansk folk*, desuagtet dets empiriske heterogenitet i øvrigt, der synes at være den vigtigste funktion af dronningens nytårstale, ikke nødvendigvis fordi hun har en intention om at betjene sig af den, men fordi den i talesituationen fremkommer som en konsekvens af hendes repræsentative rolle og symbolske magt.

Repræsentation og andethed

Det er på mange måder en særegen erfaring og fremstilling af dansk nationalidentitet, der kan bevidnes, når Dronning Margrethe holder sin nytårstale for den danske befolkning. Den fremstillede erfaring er særegen, fordi den er inkarneret i en enkelt person, det danske kongerige og nationalstatens regent, den konstitutionelle monark, der i og med sin officielle tale søger at repræsentere nationens begrebslige og abstrakte identitet med det formål at konstituere publikum som dansk. Som repræsenterende instans adskiller dronningens erfaring af dansk nationalidentitet sig imidlertid fra alle andre tænkelige erfaringsformer vedrørende en følelse og erkendelse af, hvad det vil sige at være dansk. Repræsentationen postulerer altså en lighed, som den gennem sin form selv undergraver. Når den fremstillede erfaring er særegen, skyldes det derfor ikke kun den komplekse retoriske situation, hvori den fremskrives, men selve det *repræsentationsspil*, der overhovedet gør situationen mulig.

Set fra befolkningens eget synspunkt er den bestemt af mange divergerende erfaringstyper: Den enkelte dansker forstår måske først og fremmest sig selv som færing, nydansker med muslimsk baggrund, polsk-jødisk baggrund eller ud af en slægt af huguenotter. Danskeren identificerer sig måske mindre med at være dansk og mere med at være minister, junkie, transkønnet, slagteriarbejder, sønderjyde, lektor eller mener på andre måder at besidde en særegen identitet sammensat af kontingente erfaringer. På den måde bebor den enkelte dansker sit eget Danmark: "Mit Danmark er det rigtige Danmark", "Danmark er et multikulturelt samfund", "Giv os Danmark tilbage" osv. Denne diversitet og variationerne over temaet at være dansk er det retoriske vilkår i nytårstalen, som dronningen som repræsentant for Danmark søger at overvinde, og det vil netop være den konstitutive retoriks mål at reducere forskellene gennem postulatet om en lighed mellem repræsentationens instanser. Ved at udnytte sin status som "nationens mest samlende skikkelse og højeste symbolske udtryk" (Jensen 145) og ved i talen at henvise til sin egen forståelse af, hvad det vil sige at være dansk, søger dronningen altså at gøre sin egen erfaring repræsentativ.

Som vi har set, er det imidlertid ikke ganske simpelt dronningens egen erfaring af

danskhed, der kommer til udtryk gennem nytårstalerne, fx som en erfaring af at være dronning “af Guds nåde” over kongeriget Danmark. Hun fremstiller derimod en repræsentation af danskhed for den danske befolkning, som på sin side får en erfaring af at være dansk ved at identificere sig med fremstillingens repræsentation af dansk nationalidentitet. For på befolkningens vegne at kunne frembringe denne mulighed for at identificere sig med det angiveligt nationalt særegne må dronningens særlige erfaring af at inkarnere danskheden imidlertid udslette sig selv; den må i sin særegenhed fjerne sig fra det fremstillede fællesskabs midte, så den på én gang kan udgøre dets mulighedsbetingelse og blive et enestående eksempel på dets uvilkårlige undtagelse, en ophøjethed, en andethed der løfter sig over fællesskabet for derved at konstituere det. Eller med andre ord: For i og med diskursen at frembringe en transcenderende fællesskabsfølelse hos sit publikum og dermed indstifte en lighed, der nedtoner den enkelte danskers empiriske forståelse af sit nationale tilhørsforhold, må dronningen fraspalte sit eget eksempel på danskhed. Men ved på denne måde at fremstille sin forståelse af, hvad det vil sige at være dansk, giver dronningen måske nok befolkningen mulighed for i en fællesskabsfølelse at opnå en korresponderende erfaring, men de to erfaringsformer, dronningens og befolkningens, er langt fra identiske. Dronningens erfaring af dansk nationalidentitet må på afgørende punkter adskille sig fra den danskhed, hun søger at repræsentere.

Med to citater af Jacques Derrida kan vi nu opsummere det repræsentationsspil, som dronningen på én gang synes underlagt og søger at beherske. Det første citat vedrører den strukturelle systematik, som Fjord Jensen kalder et “ritualsystem”, og hvis elementer nytårstalen gennemspiller mere gennemført end nogen anden af dronningens symbolske handlinger. Dronningen er som sagt henvist til at udtrykke sig inden for rammerne af en række begrænsninger, og nytårstalen fremstår herindenfor som en serie udsagn med veldefinerede symbolske funktioner, dele af et ritualsystem der tilsammen udgør en strukturel helhed. I sin fremstilling af dansk nationalidentitet, hvor dronningen selv udgør identitetens “samlende skikkelse og højeste symbolske udtryk”, indtager hun en position i centrum af fremstillingens logiske struktur. Eller rettere: Strukturen anviser hende denne position. Det er strukturen, der placerer hende i centrum af fremstillingens systematik. Men i repræsentationen af danskhed er dronningens position dermed også underlagt de generelle betingelser, som Derrida gør gældende for enhver centreret struktur:

“ Man har [...] altid tænkt sig at centret, der pr. definition er enestående, i en struktur konstituerede selve det der, idet det behersker strukturen, undslipper strukturaliteten. Det er derfor at centret, for en klassisk strukturtenkning, kan siges, på paradoksalt vis, både at være *inden i* og *uden for* strukturen. Det er i centrum af totaliteten og dog, eftersom centret ikke hører med hertil, totaliteten *har sit centrum andetsteds*. Centrum er ikke centrum. [...] Begrebet om en centreret struktur er i realiteten et begreb om et *indstiftet* spil, konstitueret ud fra en oprindelig ubevægelighed og en betryggende sikkerhed, der selv er unddraget spillet. (Derrida 1967b, 410)

På samme måde er dronningen både *inden i* og *uden for* det billede af nationali-

dentitet, som hun fremstiller gennem sine nytårstaler; hun er inden i, for så vidt som hun udgør repræsentationens centrum, men hun er først og fremmest *udenfor*, *andetsteds*, unddraget det spil, hun repræsenterer. Den danske nationalidentitets særegne konstruktion, eller strukturalitet, er organiseret ud fra, eller behersket af, regenten som dens centrum, men regenten er ikke selv en aktiv del af det spil, som hendes position indstifter.

Helt konkret betyder det, at dronningen som en magtfuldkommen *repræsenterende* instans ikke er del af det billede af danskhed, hun fremstiller, og som *repræsenteret* instans i samme billede er hun reduceret til rituel figur. Ganske vist vil det publikum, der måtte føle sig konstitueret som dansk af dette repræsentationsspil, bekræfte dronningens status som centrum for spillet og derved deltage i spillet på dets indstiftede og konstituerende betingelser. Men strengt taget kan hun kun opretholde denne status, hvis hun befinder sig i “betryggende sikkerhed” uden for spillet, unddraget det som den “oprindelige ubevægelighed”, der indstifter det. Det er derfor, vi ser de sprækker af andethed i strukturen, som tydeligt viser, at dronningen er dansk på andre betingelser og befinder sig andetsteds end de danskere, hun søger at gøre til sit konstituerede publikum.

Det sidste citat kan belyse, hvad det er, der gør dette spil muligt, og hvordan dets i og for sig bedrageriske billede kan opstå. Samtidig kan det bidrage til en forklaring af, hvordan den særlige danske form for “konsensuel demokratisk kultur” gør sig gældende. Citatet er fra Derridas *De la grammatologie* og er egentlig møntet på skriftens repræsentation af talen, men igen søges et repræsentationsspils generelle betingelser fastlagt:

“ Repræsentationen fletter sig ind i det, den repræsenterer, så at man [...] tænker, som om det repræsenterede blot var skyggen eller spejlingen af det repræsenterende. [...] I dette repræsentationsspil bliver udgangspunktet umuligt at bestemme. Der er genstande, spejlflader og billeder, en uendelig henvisning fra den ene til den anden, men ikke længere nogen kilde. Der er ikke længere nogen simpel oprindelse. For det, der genspejles, fordobler sig *i sig selv* og ikke bare som en tilføjelse af billedet til sig selv. Genspejlingen, billedet, fordoblingen spalter det den fordobler [le double dédouble ce qu'il redouble]. (Derrida, 1967a, 54-55)

Forstår vi dette aspekt af repræsentationsspillet i forhold til dronningens konstituering af sit publikum som dansk, forklarer det, hvordan danskerens individuelle, kontingente erfaringer lader sig ophæve i en fællesskabsfølelse. Fordi hun ikke uden at forstyrre repræsentationen direkte kan fremstille sin *egen* erfaring af danskhed, fx som dronning af Danmark gennem “Guds nåde”, fremstiller hun et *billede* af sin erfaring, som hun holder op som et spejl for danskerne, eller rettere for det publikum, der genkender sig selv i det som dansk. Hvis der opstår en fællesskabsfølelse hos publikum, så skyldes det den retoriske repræsentation af to sammenflettede erfaringstyper vedrørende danskhed: På den ene side dronningens billede af danskhed som udtryk for sin erfaring, der i realiteten ikke kan indgå i spillet og derfor undslipper det, men som ikke desto mindre *repræsenterer* nationalidentiteten for befolkningen, og på den anden side befolkningens fælles erfaring af den repræsen-

terede identitet. Vi har her en kompleks fordobling af det repræsenterende og det repræsenterede, hvor identiteten af det fremstillede søges fastholdt gennem symbolske udtryk som en selvidentitet, *som om* den eksisterede uafhængigt af denne repræsentation, selv om denne identitet, danskheden, i realiteten kun kan finde sted gennem publikums bekræftelse af det repræsentationsspil, hvori identiteten er indskrevet.

Dronningen er lige så meget fange af dette spil, som det konstituerede publikum er, og selv om hendes billede af danskhed fordobler hendes egen erfaring og dermed spalter den i én position inden for og én uden for spillet, så er hun nødt til at fremstille den som en del af spillet. Publikum er fange af spillet, for så vidt som det gennem spillet får bekræftet en følelse af danskhed. Selv om den udenforstående, kritiske dansker afslører det som et falskspil, som et fremmed billede af danskhed, så er vedkommende alligevel indskrevet i dets formelle ritual i kraft af sin nationalidentitet. Så længe der hos befolkningen hersker konsensus om denne demokratiske model, der hviler på en ureducerbar og urepræsenterbar andethed, vil den bestå og fremstå som særegent dansk, desuagtet at den andethed, der indstifter vores demokrati, adskiller sig fra alt, hvad der ellers måtte opfattes som demokratisk og som dansk.

Noter

- 1 Jeg tager udgangspunkt i Lloyd F. Bitzers forståelse af en retorisk situation som bestemt af “tre konstituerende elementer” (Bitzer, 12): 1) “*det påtrængende problem (exigence)*”, 2) “*publikum (audience)*” og 3) “*de tvingende omstændigheder (constraints)*” (til tider oversat som retoriske vilkår). Men hvor Bitzer ser den retoriske situation som objektivt givet med et krav om et passende svar til den taler, der tager imod dens invitation til at give en respons på det påtrængende og det tvingende i situationen, forstår jeg i forlængelse af Barbara A. Biesecker (og gennem hende Jacques Derrida) snarere det påtrængende problem og den retoriske respons som gensidigt afhængige og forbundne størrelser. Taleren og den retoriske situation er altså gensidigt konstitueret, hvorfor taleren ikke kan betragtes som en suveræn, subjektiv instans, der svarer på en objektiv fordring. De enkelte elementer i en retorisk situation må derfor betragtes som indskrevet i et system, hvor de eksisterer gennem reciprokke henvisninger til andre elementer, uden at et enkelt element kan siges at udgøre oprindelsen til et andet, og hvor de derfor ikke har nogen fast identitet. I forhold til problematikken omkring repræsentation betyder det, at de fremstillede identiteter og sociale relationer, her dronningen, befolkningen og den danskhed, der skulle knytte dem sammen, opstår gennem den retoriske situations betydningsdannelse, cf. Biesecker: “Hvis subjekter er skiftende og ustabile [...], så kan den retoriske begivenhed betragtes som en hændelse, der producerer og reproducerer subjekters identiteter og konstruerer og rekonstruerer forbindelsen mellem dem” (Biesecker, 126).
- 2 Panegyrik er en undergenre for taler ved en folkefest under den ene af den klassiske retoriks tre hovedgenrer, den epideiktiske tale, dvs. en opvisnings- eller festtale, hvis opgave iflg. Aristoteles “er at udtale ros eller dadel” (Aristoteles, 43, 1358b).
- 3 De gennemgående bestemmelser af forholdet mellem repræsenterende og repræsenterede instanser i dronningens tale bygger især på to kilder: Michel Foucaults *Les mots et les choses* (1966) og Jacques Derridas *De la grammatologie* (1967). Foucault fortolker hovedsageligt repræsen-

tationsproblematikken inden for rammerne af historisk bestemte forståelseshorisonter, men behandler også problematikken ud fra en tegnlogik. Den tegnteoretiske forståelse af repræsentation bliver imidlertid mere detaljeret fremstillet hos Derrida, cf. det afsluttende perspektiv i denne sammenhæng. I kort begreb viser både Foucault og Derrida, om end på forskellig vis, hvordan en repræsentation, der søger at 'genoprette' et nærvær med en sag (fx dronningens repræsentation af danskhed), forudsætter en spaltning og fordobling af sagen. Den repræsenterede sag (danskhed) bliver uvilkårligt gjort til noget fraværende, som gennem forskellige tegn, dvs. den repræsenterende instans (dronningens tale), på ny søges gjort nærværende for talens publikum. Den vellykkede repræsentation beror på en indstiftet, postuleret *lighed* mellem de repræsenterende og repræsenterede instanser, der skjuler forskellene mellem dem og dermed fortrænger det arbitrære i deres sammenpasning.

- 4 Cf. Aristoteles' forståelse af talerens ethos, dvs. den forstandighed taleren udviser om talens emne, de dyder og værdier taleren fremsætter gennem talen, og den velvilje taleren udtrykker over for talens publikum. Tilstedeværelsen af disse tre dele af talerens ethos (*phronēsis*, *aretē* og *eunoia*) er forudsætningen for, at publikum kan opfatte taleren som troværdig og overbevisende, og Aristoteles understreger, at denne opfattelse hos publikum alene kan bringes i stand i og med talen, således at talerens hele karakter kan siges at være diskursivt bestemt: "man må også forstå at fremstille sig selv som et menneske af en bestemt slags" (Aristoteles, 112, 1377b, cf. også 113, 1378a).
- 5 Cf. Burke: "Man kan kun overbevise et menneske, for så vidt man kan tale hans sprog gennem sprogbrug, gestus, tonalitet, orden, billede, attitude, forestilling, idet man *identificerer* sine måder med hans" (1969, 55). Man skal med andre ord fremstille substansen af sin egen personlighed, således at det publikum, man søger at overbevise, kan identificere sig med den som en "konsubstantialitet", et sæt af værdier og dyder som publikum deler. Herved åbnes muligheden for, at publikums erfaringer i den retoriske situation underordnes en fællesskabsfølelse.
- 6 I den henseende henter dronningens offentlige tale sin legitimitet og autoritet i en retorisk situation, der er formelt konstitueret på samme måde som den, Jacques Derrida gør opmærksom på i forbindelse med underskrivningen af USA's *Uafhængighedserklæring* (Derrida 1986). Maurice Charland fremstiller denne situation som karakteristisk for konstitutiv retorik: "Derrida bemærker, at der blandt folkets legitime repræsentanter ikke ville kunne findes nogen, der kunne underskrive dokumentet før efter selve underskrivningen, hvorved "folket" blev født. [...] *Erklæringen* måtte påkalde sig Gud som vidne, for kun han kan autorisere dette skabelsesøjeblik. [...] Konstitutiv retorik vil ikke nødvendigvis kræve en guddom, men den vil kræve noget tilsvarende, i skikkelse af historien eller naturens love" (Charland 2001, 639-40). Det er med en tilsvarende gestus, dronningen gennem sin tale konstituerer Danmarks befolkning som dansk, hvor netop påkaldelsen af en gud udgør talens eneste legitime autoritet.
- 7 Charland er, ligesom Biesecker, blandt de forholdsvis få moderne retoriske kritikere, der i et opgør med dominerende rationalistiske traditioner har udviklet en retorisk kritisk teori i forlængelse af fransk poststrukturalisme, først og fremmest under henvisning til Louis Althusser og Jacques Derrida, men i et erklæret slægtskab med den græske sofisme. Han skriver i *Encyclopedia of Rhetoric* om sig selv: "Inden for samtidig retorisk teori udviklede Maurice Charland [...] en teori om konstitutiv retorik gennem en syntese af poststrukturalisme og Kenneth Burkes samtidige genskrivning af retorisk teori" (Charland 2001, 638). På trods af at konstitutiv retorik altså har eksisteret i næsten 20 år som et kritisk alternativ til rationalistiske retoriske kritikformer, må den med få væsentlige undtagelser overordnet set siges at have haft en begrænset

indflydelse på dansk retorisk kritik. Med dette bidrag håber jeg at antyde nye muligheder for i forlængelse af bl.a. Charland at gentænke især sprogfilosofiske og diskursteoretiske elementer af fransk poststrukturalisme som en frugtbar indgang til moderne retorisk teori.

Litteratur

- Aristoteles (1983): *Retorik*, Kbh.: Museum Tusulanums Forlag.
- Biesecker, Barbara A. (1989): "Rethinking the Rhetorical Situation from Within the Thematic of *Différance*", i *Philosophy & Rhetoric*, vol. 22, nr. 2.
- Bitzer, Lloyd F. (1997): "Den retoriske situation", i: *Rhetorica Scandinavica*, nr. 3.
- Burke, Kenneth (1969): *A Rhetoric of Motives*, Berkeley og Los Angeles: Univ. of California Press.
- Charland, Maurice (1987): "Constitutive Rhetoric: The Case of the Peuple Québécois", i *The Quarterly Journal of Speech*, vol. 73, nr. 2.
- Charland, Maurice (2001): "Constitutive rhetoric", supra "Politics" i Sloane, Th. O. (ed.): *Encyclopedia of Rhetoric*, Oxford: Oxford University Press.
- Dehn-Nielsen, Henning (2002): *Dronning Margrethes Nytårstaler. Kommenteret og sat i historisk relief*, Kgs. Lyngby: Holkenfeldt 3.
- Derrida, Jacques (1967a): *De la grammatologie*, Paris: Éd. de Seuil.
- Derrida, Jacques (1967b): "La structure, le signe et le jeu dans le discours des sciences humaines", i *L'écriture et la différence*, Paris: Éd. de Seuil.
- Derrida, Jacques (1986): "Declarations of Independence", i *New Political Science*, vol. 7.
<http://www.grundloven.dk>.
- Foucault, Michel (1966): *Les mots et les choses*, Paris: Gallimard.
- Jensen, Johan Fjord (1999): "Dronningens nytårstaler. Konsensus i ritualer og politik", i *Tomrum. Efter det postmoderne. Kulturhistoriske essays*, Aarhus: Forlaget Klim.
- Jessen, Kristian og Facius, Jeppe (2015): *Gud Bevare Danmark*, Bogkompagniet Aps.
<http://kongehuset.dk/den-kongelige-familie/regentparret/hm-dronningen>.
- Madsen, Carsten (2011): "Regentens nytårstaler", cf.
<http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/regentens-nytaarstaler/>.
- Madsen, Carsten (2014): "The Queen's Oratorical Power: The Annual Address of Queen Margrethe II of Denmark to the Nation on New Year's Eve", i *Anglo-Files*, nr. 171.
- Madsen, Carsten (2015): "Dronningens nytårstaler skaber et symbolsk udtryk for nationen", i *RetorikMagasinet*, nr. 95.